

LA POBRESA I LES INSTITUCIONS ASSISTENCIALS A LA BARCELONA MEDIEVAL

L'HOSPITAL D'EN COLOM

Al principi del segle XIII, els progressos de la conquesta i la repoblació havien afavorit el mercadeig entre les comarques, i Barcelona, com a conseqüència de l'expansió demogràfica, política i econòmica va experimentar una notable transformació. S'engrandiren les vilanoves, que es van poblar d'obradors artesanals, i els mercats cada vegada eren més concorreguts tant per gent del país com per nombrosos estrangers que visitaven la ciutat.

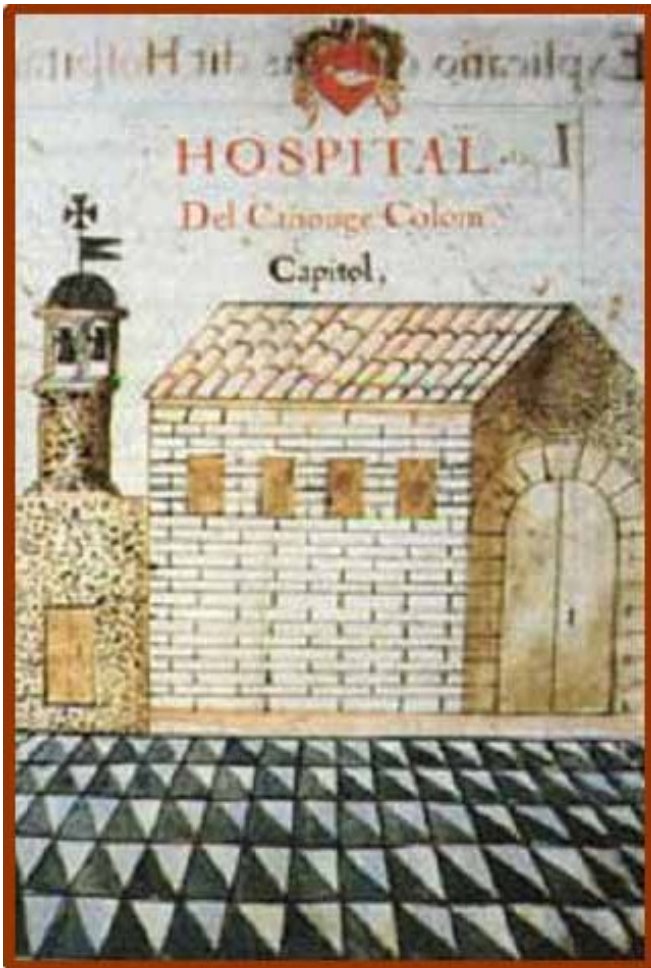
Va començar una nova època que es pot entendre com una crisi del sistema medieval, on les classes urbanes, en especial la burgesia, formada en gran part per mercaders, juristes i banquers, va constituir poderosos grups socials.

També l'Església catalana durant la segona meitat del segle XII i principi del XIII va experimentar importants transformacions, conseqüència de la plena implantació de la reforma gregoriana i de l'arribada de nous ordes religiosos que portaren una nova manera, més humanista, d'entendre l'espiritualitat.

Les guerres de conquesta i el progrés econòmic i social havien produït un canvi de mentalitat i una relaxació de costums. Les classes benestants, que posseïen els mitjans per a fer noves fundacions eclesiàstiques, van preferir afavorir hospitals, llebroseries o convents d'ordes mendicants, abans que no pas les esglésies i els ordes tradicionals.

Una d'aquestes fundacions fou la que va promoure el canonge de la seu de Barcelona Joan Colom, que era jurista, un home important, ric i culte que posseïa

una considerable biblioteca, descrita en el seu testament. El canonge Colom va contribuir a l'obra hospitalària amb la fundació d'un nou establiment per acollir pobres i malalts. Aquesta iniciativa va formar part d'un moviment caritatiu molt intens promogut pel bisbe Berenguer de Palou en els ambients eclesiàstics de la ciutat.



Representació de l'Hospital d'en Colom segons el "Llibre de Taula" 1674

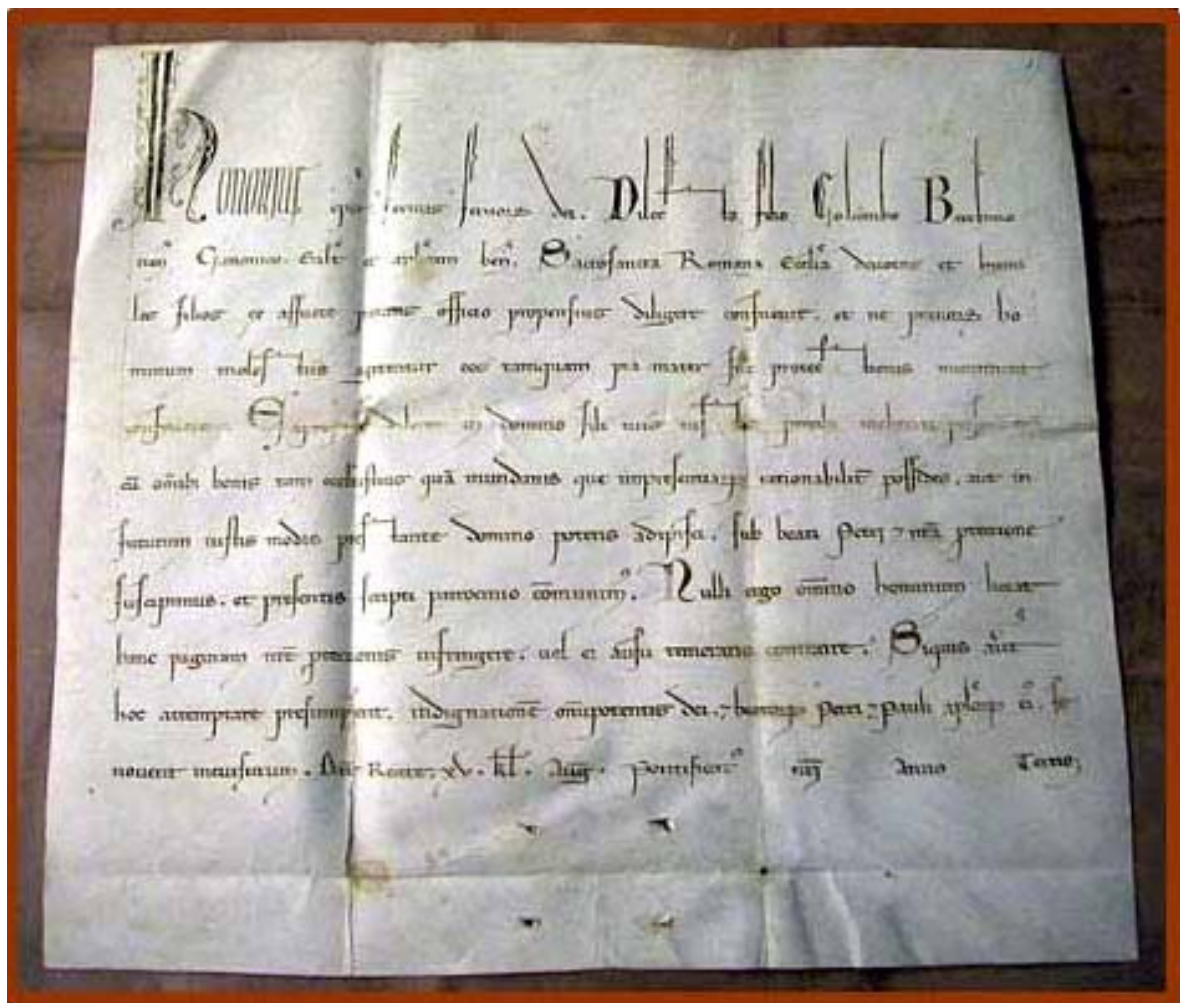
L'hospital va ser fundat abans de l'any 1219, data de la butlla del papa Honori III, en la qual va recolzar la iniciativa del canonge i li va concedir la protecció i l'empara dels seus béns i la seva persona.

De totes maneres, la institució no fou una plena realitat fins la signatura del seu testament, dictat l'11 d'octubre de 1229, vuit dies abans de morir. Colom va repartir les seves propietats urbanes i rústiques entre els seus parents i diverses fundacions benèfiques, entre les quals hem de comptar-hi

principalment l'hospital, que prèviament ell ja havia ben dotat.

Va distribuir tots els seus béns sense nomenar cap hereu universal, tot i que sembla que tenia tres fills, que no devia haver fet legitimar per Roma, com farien després alguns eclesiàstics.

La primera donació de béns va ser per a l'altar de Santa Maria Magdalena, de l'església de Sant Jaume. A continuació una donació a l'altar de l'Esperit Sant del claustre de la catedral que ell havia fundat. Al prevere Berenguer de Planes, home de confiança de Colom i parent seu, que ja era beneficiat d'aquest altar des de la fundació, li va encomanar la direcció de l'hospital i la custòdia dels seus tres fills, el nen Bernat i les nenes Samsona i Borraça.



**Salvaguarda del papa Honori III de protecció a l'Hospital, als bens i a la persona del canonge Colom, any 1219.
(Wikimedia Commons)**

Tots ells viurien plegats a la casa del canonge. També hi podrien viure, si ho volien, dos nebots seus

als quals havia promès aliments i vestits. Els mantindria amb part de les rendes dels béns que havia donat a l'hospital i, si sobraven diners, la meitat havien de ser per a mantenir la mare d'en Bernat. La casa on residia passaria a formar part dels béns de l'hospital després de la mort d'aquest. Podem pensar que les nenes restaren a l'hospital com a donades fins que el bisbe i el capítol acordessin fer-les entrar en un convent. La resta de béns els va llegar a d'altres nebots i parents.

Colom va construir l'hospital en un suburbi, a la part oest de la ciutat, a la vora d'uns terrenys pertanyents a l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, en una zona força despoblada, plena d'horts i creuada per rieres, a tocar del camí que portava del centre de la ciutat al Llobregat, en unes cases on un tal Pere Prim i la seva muller donaven acolliment a malalts pobres.

L'hospital i la seva capella fets construir per Colom, eren exactament on encara avui dia s'aixeca la capella de l'hospital de la Santa Creu, i on es conserva la font d'en Colom, a l'actual carrer de l'Hospital.

Pocs anys després de la mort del canonge, l'any 1236, el bisbe Berenguer de Palou II, d'acord amb el capítol, els prohoms de la ciutat i el mateix rei en Jaume, van pactar amb Berenguer de Planes la unió de les rendes de l'hospital d'en Colom amb les de l'antic hospital de la Seu, que la documentació sovint nomena l'hospital d'en Guitard. Planes féu constar en el document de fusió el seu dret a usufructuar uns béns de l'hospital, tal com li havia concedit Colom en el seu testament. Tampoc no va oblidar els drets que tenien els tres infants confiats a la seva custòdia sobre la casa que habitaven i sobre altres béns immobles.

Un cop portada a terme la unió dels dos hospitals, Berenguer de Planes continuà com administrador de la nova institució però amb l'acord que els administradors, regidors i procuradors restarien sota el control del bisbe i el capítol, que serien els únics amb potestat per nomenar-los o cessar-los.

Amb l'administrador o hospitaler acostumava a



La capella de l'hospital de la Santa Creu es va construir l'any 1444, sobre l'estructura de l'hospital d'en Colom.

col·laborar alguna petita comunitat religiosa, criats i fins i tot algun esclau, que atenien els malalts, feien el menjar i la neteja i s'ocupaven dels horts i del bestiar.

Per la documentació de la visita pastoral que l'any 1307 va fer el bisbe Ponç de Gualba, po-

dem saber que l'hospital era molt ben atès pel seu personal, format pel rector o administrador; dues donades; quatre pedisetes, criades que tenien cura dels infants; tres acaptadors, que diàriament voltaven per la ciutat per demanar pa, tret del diumenge que captaven a les portes de les esglésies; i dos criats encarregats de l'hort. Hi vivien també una majordoma, cinc dides i dos nens pobres que el rector feia instruir *amore Dei*. Totes aquestes persones tenien cura del acollits a la casa, que en el moment de la visita eren deu malalts, nou nens expòsit i vuit

criatures lactants també abandonades, atesos per les dides.

La institució podia atendre i mantenir aquesta obra caritativa gràcies als béns cedits pel fundador, pels procuradors de l'antic hospital de la Seu i per la caritat dels barcelonins manifestada cada dia en forma de pa i, a l'hora de la mort, en deixes testamentàries. La catedral també hi contribuïa diàriament amb quatre pans petits, amb el dit àpat canonical, el dia de presa de possessió dels nous canonges i amb el llit dels clergues difunts de tota la diòcesi, tal com es venia fent en l'antic hospital de la Seu.



Estat actual de l'interior de la capella

Durant el segle XIV a Barcelona els infants abandonats, anomenats *infants de comú*, eren atesos en quatre hospitals de la ciutat, els quals es feien càrrec de les despeses en quatre parts iguals. Ens

queda constància que l'hospital d'en Colom, quan rebia un infant abandonat, procurava cercar els pares i encarregava a dones del barri aquesta mena de tafaneria benèfica, que era degudament compensada.

S'ha conservat un interessant inventari dels béns de l'hospital de l'any 1372 que ens permet saber que en aquell moment comptava amb un total de 31 llits, i, entre altres dependències, sobresortien: una petita clausura, delimitada per tanques de fusta; una capella, com era habitual en tots els hospitals, amb uns altars, sota l'advocació dels sants Jaume, Felip, Simó i Judes i de santa Bàrbara; un celler; un segon pati; un rebost; una cuina; un estable i diverses cambres per a ús del personal i servei de la institució.

Al final del segle XIV la ciutat vivia una certa bonança econòmica, un creixement constant de la demografia i l'arribada de forasters de diversa procedència. Tot plegat exigia una millora de les estructures urbanes, incloses les hospitalàries, la mancança de les quals s'havia fet palesa durant els estralls de la Pesta Negra de 1348. Com que els hospitals de la ciutat estaven passant serioses dificultats econòmiques, de gestió i funcionament, es féu indispensable un nou replantejament dels criteris de l'assistència a malalts, pobres i desvalguts.

De igual manera que va succeir a altres llocs d'Europa la tendència fou la unió dels hospitals de les ciutats en un nou hospital general. A Barcelona, d'acord el Consell de Cent, el capítol de la Catedral i sobretot el rei Martí l'Humà, van promoure la unió dels establiments assistencials de la ciutat en un de sol, el de la Santa Creu, ubicat en el mateix lloc de l'hospital d'en Colom.

La unió dels hospitals fou confirmada per butlla del papa Benet XIII d'Avinyó, en data 5 de setembre de 1401.

(Aquest treball ha estat publicat al setmanari Catalunya Cristiana de l'Arquebisbat de Barcelona el dia 10 de setembre de 2009)



Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement No Comercial Sense ObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons